

gevolg van de
erlaren worden
voor.
ag uws Heeren
ij daarom ook
bije Paascheest
uw volharding
groote verbor
sigen niet eens
ven in u niet
chts matig
ing en gebeds
in te halen.
en de leer van
afzondere van
HEPP.

EN.

heid.
schweek de pre
n opfrissende
cht, hetzij naar
oe langer has
an de gehouden
it de referenten

door de repor
in op hoog plan
gedurende de
tie van de pre
de ideële op
nikend geweest.

ijnsel mag wel
genovergestelde
om het streven
ok maar ergens
mag zeker wel

predikanten te
idealisme heb

te resultaat ook
het algemeen
naar loon-achie
iden?
ferenties terug
meerde Predi
e onderwerpen
egenstaande zij
in een politieke
inten zich stel
in een aanzien

ze vergadering

schenen, bieden
ere bespreking
oor wat op de
en" te Amster

gewoon geluid
age daar hield
d, geworpen in

che ren eiken
van verdraag

de onverdraag

alleen het mo
eid waarborgt
van de eigen

idool voor de

van zijn geest
heid, beginsel

bewoordingen,
an apostel der

referaat, dat
id en aan de

dendaagsch in
edrongen, aldus
heid in gelijke
den. Zoowel in
t de overtuiging
en ten dage be
overtuiging on
leven is de leus
apgeleid doel. Het
orden: de ortho
nige religie xoo
uden de handen
rekenen

Matheid en scepticisme ten aanzien van het waarheidsbeginsel zijn de kenmerken van het hedendaagsch godsdienstig Modernisme. Hoe meer de innerlijke onzekerheid in onze kringen veld won, een des te edelmoediger pose namen wij ten aanzien onzer tegenstanders aan. Spr. verduidelijkt dit met tal van voorbeelden.

Laten wij vooral niet meenen, dat wij het uitsluitend eigendomsrecht van deze geesteshouding bezitten. Het is de tijdgeest, die door ons, maar ook door anderen spreekt. Het taatsbare bijk is de pacificatie van ons onderwijs. Wij hebben openlijk erkend, dat alle ouders het goed recht bezitten hun kinderen te laten opvoeden in de godsdienstige overtuiging, die zij het meest gewenscht achten. De Staat heeft uitgesproken, dat hij zich niet langer vermeent, eenige leiding te geven of voorkeur uit te spreken ten aanzien van de wereldbeschouwing, waarin onze jeugd wordt opgevoed. Dus kijken wij belangstellend toe wanneer de school wordt dienstbaar gemaakt aan het aankweeken van voorwereldlijke of middeleeuwsche levensbeschouwingen in het kindergemoed. Wat de gevolgen ook mogen zijn, wij zijn ruim en verdraagzaam geweest. Of onze volksgaat erdoor vergiftigd wordt, of de schatkist erdoor wordt uitgeput, of bekrompenheid, huichelarij en bijgeloof er hoogtij door gaan vieren, dat is bijzaak zo lang wij niemand in zijn godsdienstige overtuiging gekwetst hebben, want dat is de zonde bij uitnemendheid. Wij zijn zoo verdraagzaam geworden, dat wij het systematisch aankweeken van de grootste onverdraagzaamheid zijn gaan aanmoedigen en financieren.

Ook de orthodoxie is het slachtoffer geworden van de wijd vertakte beginselloosheid. Beschouw immers naar Christologie eens op den keper. Eenerzijds in kantseltoespraken de uitbundigste Jezusadoratie. Maar de keerzijde is, dat niet een van de honderd orth. theologen zich heden ten dage de moeite geeft op de hoogte te zijn van het Nieuw-Testamentisch vraagstuk. Men leest Schweitzer's „Aan den zoom van het oerwoud", maar niet zijn boek over het Jezusprobleem. Er is geen sterveling meer, die er belang in stelt of de Zoon gelijkt dan wel gelijkvormig aan den vader was. Nauwelijks weet iemand meer wat dit verschil beteekent. De adoratie van de hedendaagsche Christenen voor hun leidman is gaan gelijken op de vereering van Don Quichote, die er zich ook principieel van onthoudt de anteceden ten van zijn Dulcinea te onderzoeken.

Verdraagzaamheid ten aanzien van het beginsel en beginselloosheid gaan dus in onze hedendaagsche religie hand in hand. Men verdredigt de verdraagzaamheid met een beroep op het schoonschijnende woord: gewetensvrijheid. Maar beteekent eerbiediging van gewetensvrijheid, dat wij de krankzinnigste overtuigingen moeten ontzien zoodra zij zich als „geweten" aanmelden? Beteekent zij, dat wij voor de op hol geslagen gewetens van de grootste domooren en phantasten als heilighdommen halt moeten houden zoodra zij zelf niet meer inzien hoe dwars en verblind zij zijn? Spr. heeft er zich over verwonderd, dat een rechter onlangs nog den moed vond de vrijheid aan te randen van een onderofficier, wiens geweten hem strengelijk verbood zijn kinderen naar school te zenden, daar God de enige leermeester der menschenkinderen is.

Het beroep op gewetensvrijheid heeft vlg. spr. alleen zin in zoover het beteekent, dat wij den mensch zullen blijven eerbiedigen, ook al kunnen wij zijn overtuigingen niet dulden. Zij beteekent een humanisering van de methoden onzer overreding. Spr. verdredigt een milde, waar nimmer principieel onverdraagzaamheid. Geen onverdraagzaamheid dus meer, die met de verbedering der harten overhoop ligt. Brandstapels, schavotten e.d. zijn vormen van onverdraagzaamheid, die den toets der hedendaagsche humaniteitsgedachte niet kunnen doorstaan.

Onze taak is onafwendbaar. Het is de historische roeping van ons modernisme geweest om tegen de mythische wereldbeschouwing den strijd aan te binden. Spr. wekt tot een nieuwen Kulturkampf op. Aan ons, zoo eindigt hij, de zware taak om tot den ondergang der mythische wereldbeschouwing, zoowel in Christen- als in heidenlanden, het onze bij te dragen. Aan ons de moed der onverdraagzaamheid.

Natuurlijk bleef bij de discussie protest daar tegen niet uit.

Een der debaters trachtte het gesprokene te neutraliseren door het meer een boutade dan een referaat te noemen.

Een ander valte het echter hoogst ernstig op en deed een woord van strenge waarschuwing hooren.

Aan zoo iets is men in dien kring niet gewend. Wij zouden gaarne de onthutste gezichten eens hebben gezien.

Toch laat het zich kwalijk denken, dat Dr Snethlage in deze een eenling zou zijn.

Zou hij niet hebben uitgesproken wat andere geestverwanten allen in stilte durfden denken?

Want men moge zeggen wat men wil, dat het hedendaagsche modernisme ziek ligt aan indifferentie voor de waarheid, valt toch moeilijk te ontkennen.

Diepere geesten kunnen daarmee niet duurzaam vrede hebben.

De telkens openbaar wordende drang naar een soort van geloofsbelydenis beschouwen we als een uitging daarvan.

Maar karakteristiek nog is de filippika van den impulsieven Dr Snethlage.

Dit zijn symptomen, die ons doen vragen of het modernisme heden geen kentering doormaakt.

In elk geval mag dit aan onze opmerkzaamheid niet ontsnappen.

Het zou van meer belang kunnen zijn dan menige geestelijke strooming, waarover breede artikelen worden geschreven.

Men heeft het ons indertijd van modernistische zijde euvel geluid, toen wij het modernisme tot het

antichristendom rekenden, dat den weg bereidt voor den Antichrist.

Men vond dat eenvoudig verschrikkelijk.

Maar wie daarnaast legt de uitspraken van Dr Snethlage over de niet-verwaterde orthodoxie zal zijn oordeel wat moeten inbinden.

Zonder twijfel heeft hij mede ons op het oog, als hij spreekt over „het aankweeken van voorwereldlijke of middeleeuwsche levensbeschouwingen in het kindergemoed" op de scholen.

Wij staan volgens hem mede schuldig aan vergiftiging van den volksgeest, aan bekrompenheid, huichelarij en bijgeloof, welke thans heeten hoogtij te vieren.

Misschen legt hij ook ons ten laste, dat wij de „krankzinnigste overtuigingen" als geweten aanmelden.

En zeker is zijn opwekking tot den strijd tegen de mythische wereldbeschouwing ook tegen ons gericht.

Want daarvoor kent hij ons wel, dat hij ons niet zal katalogiseren onder die orthodoxie, welke het slachtoffer is geworden van de wijdvertakte beginselloosheid.

De heftige taal, waarin Dr Snethlage tot onverdraagzaamheid aanzet, bewonderen wij niet.

Van den meest principieelen Gereformeerde kan men nauwelijks iets dergelijks verwachten.

Toch heeft Dr Snethlage gelijk, wanneer hij verdraagzaamheid een kenmerk van onzen beginseloozen tijd noemt.

En in dat opzicht kan zijn rede ook ons wakkeren, om hierin den tijdgeest te wederstaan.

Tegen verdraagzaamheid ten aanzien van leugeneer en leugenenwerken heeft niemand minder dan onze verhoogde Heiland ons gewaarschuwd.

Hij preekt het in de gemeente van Efeze, dat zij de kwaden niet kon verdragen en dat zij beproefden die zich uitgaven voor apostelen en het niet waren, maar leugenaars werden bevonden, uit te werpen. Ook dat zij de werken (in Openb. 2:15 de leerling genoemd) der Nikolaieten haatte, welke Hij ook haat. (Openb. 2:2, 6).

Hoezeer het ook in onzen van humanisme door drenkten tijd als een dissonant moge klinken: er is een heilige onverdraagzaamheid.

Zij richt zich niet tegen personen, maar tegen beginselen.

Zij kiest niet geweld, maar overtuiging tot wapen.

Zij wordt ingegeven door liefde, door liefde tot God, door liefde tot de waarheid, door liefde tot de vijanden der waarheid, opdat sommigen tot bekeering komen.

Heilige onverdraagzaamheid kan echter niet worden gemist.

Zij bewaart ons voor allerlei indifferentisme: religieus indifferentisme, kerkelijk indifferentisme, dogmatisch indifferentisme.

— Modernistische Geloofsbelydenis. II.

De verschillende geloofsbelydenissen zijn bijna alle op eigen wijze tot stand gekomen.

Een vaste regel, waarnaar confessies worden opgesteld, weet de symboliek, de wetenschap, welke zich onder meer ook hiermee heeft bezig gehouden, niet aan te geven.

Van tevoren kan men daarom niet verzekeren, dat uit het geschrift van Dr C. E. Hooykaas „Tien hoofdpunten van ons Geloof" geen modernistische geloofsbelydenis kan groeien.

In ieder geval echter lijkt het er nu nog niet op. Het woordeke „ons" in den titel is op zijn minst voorbarig.

En laten wij ook dit er aan mogen toevoegen: het modernisme zou sterk moeten veranderen eer het een gemeenschappelijke belydenis kan aanvaarden.

Dat zal zeker niet zonder scheuring kunnen geschieden.

Hoe die scheur in het modernisme dan loopen zal, kan niemand voorspellen.

Want zelfs de groepeerings teekenen zich nog niet duidelijk af.

Het individualisme heeft er nog weelderiger dan zelfs in de ethische richting.

Ieder gelooft er wat goed is in zijn eigen oogen.

Voorloopig doet men dan ook het veiligst het „ons" de kracht toe te kennen, welke een pluralis rhetoricus heeft.

Toch is de poging van Dr Hooykaas te loven.

Hij is niet de eerste de beste in de modernistische beweging van thans.

Als hij behoefte gevoelt om den inhoud van zijn geloof uiteen te zetten en daarbij de Protestantenvoet achter zich heeft, mag de betekenis daarvan niet worden onderschat.

Alleen zal hij wel niet de illusie voeden, dat hij daarmee ook in eigen kring bevrediging wekt bij hen, die over den geloofsinhoud van het modernisme als gemeenschap gaarne meer vernemen.

Echt journalistiek doet hij aan de geloofsbelydenis een gesprek als inleiding voorafgaan.

Een studiegenoot, niet-theoloog, had zijn ontvredenheid aan hem geklaagd.

„Hoe weinigen — zoo zegt hij van zijn geestverwanten — kunnen zeggen, wat ze gelooven.

Hoe weinigen gelooven werkelijk iets, met hart en ziel, met een zekerheid, waarvan ze weten, dat niets en niemand hun die ooit zal kunnen

afnemen. Zeg, durf je het wel aan, als dominee, iemand pardoos te vragen: bent u geloovig? of: Meneer, mevrouw, vertel u me eens, wat is uw godsdienst? Neen, je draait er omheen en je vraagt of men ook belangstellend is, dat is zoo de voorzichtige vraag. Maar daarmee leg je de armoede bloot, die je niet erkennen wilt."

En na het meer psychologisch, dan direkt materiele antwoord, dat de schrijver gaf, gaat de klager voort:

„Maar zie je, jullie preekers zijn soms zoo irriterend secuur. Als men je van den kansel hoort oorenen, dan weet je het toch zoo goed. Je weet het nog veel beter dan een gereformeerde. Die beroept zich te minste nog op een tekst of een geloofsartikel: de hoorders worden geacht die ook te kennen, en de basis van de geloofwaardigheid en het gezag van die teksten te aanvaarden. A la bonheur, als je daaraan niet meedoet, sta je er buiten; dat is zoo klaar als iets. Maar jullie beroept je op in je zelf inwonende zekerheid, waarvan je ook wel rekenschap kunt geven, dat betwijfel ik niet, maar die dan toch alleen gedeeld wordt door diegenen van je hoorders, die daarvan ook in den gemoede en met hun rede verzekerd zijn. Van ons wordt verwacht, dat wij ons niet buigen voor het gezag van een tekst-als-tekst, en dat wij ook niet zullen aanvaarden, bloot omdat ze van-den-kansel komt! Maar daardoor voelen wij onder de preek juist zoo verschrikkelijk die persoonlijke aansprakelijkheid voor ons geloof. En wanneer je ons dan toch zoo, als vanzelfsprekend, als geloofsgemeenschap aanspreekt, dan verzet zich in de besten van ons juist de geloofsernst en dan roepen we jullie toe: Domine, je overschat ons."

Dat bezwaar is zeker niet mis.

Het geeft een puzzel op, dat dit boekje niet oplost.

En de vriend maakte het niet gemakkelijker door het gesprek te besluiten met de vraag: „Maar zeg, zou je kunnen opschrijven wat er nu (naar je persoonlijk inzicht) door de gemeenschap van je kerk als geloof bezeten en doorleefd wordt? Niet door elken persoon daar, hoofd voor hoofd, maar toch wel als een soort gemeenschapsbezit van de gemeente?"

Mij dunkt, als Dr Hooykaas zijn vriend, nadat deze het boekje gelezen heeft, nog eens ontmoet, zal hij wel moeten hooren, dat hij nog niets wijzer geworden is.

Hierop zal zijn twijfel zich samentrekken: is wat gij hier hebt beleden wel waarlijk een soort gemeenschapsbezit?

Welke nu de tien hoofdpunten van het modernistisch geloof volgens Dr Hooykaas zijn?

Het blijkt uit dit schema:

- I. De zielkundige inhoud:
 1. Zin van het leven.
 2. Onze vrijheid.
 3. Het oordeel.
 4. Roeping.
 5. Onze gemeenschap.
- II. De dogmatische uitbeelding:
 6. God onze Schepper.
 7. Onze hemelsche Vader.
 8. Gods trouw.
 9. God onze Heer.
 10. God in de menschheid.

HEPP.

LITERATUUR EN KUNST.

„De avonturen van den muzikant".

Eenigen tijd geleden werd mij naar aanleiding van een gehouden lezing gevraagd, over het laatst-verschenen boek van Augusta de Wit: „De avonturen van den muzikant" een bespreking te geven in ons blad.

Tot nu toe deed zich de gelegenheid daartoe niet op, maar thans wil ik gaarne de gegeven belofte inlossen en in dit artikel iets zeggen over het genoemde boek, ook trachten te beantwoorden de vraag, die in het aangegeven verband mede werd gedaan: in hoeverre dit nieuwe boek past in het kader van 't geheele oeuvre der Schrijfster. „De avonturen van den muzikant" is geheel een modern boek.

Modern vooreerst in zijn zielkundige ontleding. Die is naar den stijl dien Dr P. H. Ritter ergens aldus aangeeft: „het in zichtbare voorstellingen uitdrukking geven aan een in den geest inwonend bewustzijn".

Maar modern ook, wat betreft de mededeeling van het gebeuren. 't Is n.l. karakteristiek voor den nieuwsten roman dat, als van tusschen laaghangende wolken een stukje hemelblauw, telkens door het waas van beschouwen even iets van het verhaal, het actieve te zien komt, juist zooveel, als de Auteur voor zijn spiegeling noodig heeft. En dan sluit zich weer de sluier van beschouwing over het gebeuren toe en staat de lezer weer te midden van de abstracties.

Ongetwijfeld ligt in dit moderne iets werkelijks, in zooverre in het leven ook de stage wisseling zich opdoet van gebeuren en reflex, en naast, of beter over de feitelijke verhoudingen een altijd veranderend en snel-zich-ervormend gedachtenleven zich uitbreidt. Maar de romans worden er

even zeker moeilijker door, moeilijker voor den lezer, maar ook moeilijker te componeeren door den Auteur.

Een en ander blijkt, als we „De avonturen van den muzikant“ nader bezien.

Over een bestek van ruim 400 bladzijden ont wikkelt zich hier de levensgeschiedenis van een muzikalen jongen, maar veel meer dan voor „avonturen“ komen we te staan voor het in zichtbare voorstellingen uitdrukking geven van artistieke idealen, of anders, die avonturen zijn de weerspiegelingen van het proces, dat zich in de ziel van den jongen voltrekt. En dat proces is de groei tot het verstaan van de muzikale wel-luidendheid, die er is in den klank van het leven-wekkende water. Allard, de hoofdfiguur, is „de muzikant van het water“, en in zijn ontwikkeling als zodanig teekent hem de Schrijfter.

In den aanvang is het boek geheel een verhaal. We zien den jongen Allard opgroeien op het Indische eiland, lunkend naar alles wat muziek is en in die hielden versterkt door een muziek-gevoelige Moeder, die zijn artistieke gaven koestert en in stilte tracht te ontwikkelen. In stilte, want de Vader, een gouvernementsambtenaar, wil den jongen ingenieur laten worden en acht den tijd, dien hij met zijn muziek-liefhebberijen bezig is, eigenlijk verbeuzeld.

Later, als het boek ten einde is, begrijpen we den Vader beter. Zijn eiland heeft voor alles noodig een geregelde bevoeding, een goed aangelegde drainage; zonder water zal het zich nooit uit zijn armoedigheid kunnen ontheffen. Vandaar dat de Vader in een waterbouwkundig ingenieur den meest nuttigen mensch ziet en zijn zoon tot die qualiteit zoekt te verheffen. Nu, nu de jongen kind is en zeer duidelijken aanleg voor muziek toont, verstaan we den Vader eigenlijk niet, zien we in hem den gebiedenden ambtenaar, die zijn inzicht ten koste van alles wil doen zegenen.

Na verloop van tijd vertrekt de jongen naar Holland, om daar te studeren. Zijn vermogens blijken voortdurend te zijn; hij behaalt steeds de hoogste cijfers. Maar steeds meer verbleeken door de verlangens, die de Vader zijn zoon gesuggereerd heeft en glanst op het eene, groote ideaal, dat de Moeder heeft opgekweekt: de muziek-studie. Ten slotte zet Allard zijn zin door; hij vertrekt uit de stad, waar hij is ingetreed, naar het Conservatorium van een andere stad (nemen worden in het boek niet genoemd). De omgang met een oulen musicus, dien hij als toevallig heeft leeren kennen, is op dat besluit van grooten invloed.

Tot zoover geeft de roman een vrij geregeld verhaal, waarin ook duidelijk belijnde personen leven: de achter-harde Vader, de ideel voelende Moeder, die met pianospel en sprookjes de kunst-gedraging en verbeeldingszin van haar kind

voedt; de jongen zelf, een karakter, wel-bewust, tot offers aan zijn idealen bereid, een musicus van zich vrijworstelend talent; de oude meester, die den aanleg van zijn jongen beschermeling in de eerste geordende banen leidt. En achter en rondom die figuren zien we het decoratief van een inspirende omgeving, zooals alleen Augusta de Wit dat weet te schilderen.

We hebben hier heel duidelijk dat psychologisch principe, waarvan Dr. Riffert spreekt: in zichtbare voorstellingen wordt uiting gegeven aan wat er leeft in de ziel van den jongen: zijn behoefte aan en liefde voor de schoonheid van klank.

Maar — en dat is de andere trek waarin „De avonturen van den muzikant“ een modern boek is, verderop verliest het verhaal zich in 't vage. De Moeder, veel betekenende figuur toch in het licht van 't behandelde motief, verdwijnt vrijwel geheel uit het boek; slechts schijnbaar keert ze, veel later, nog even terug; van den Vader hooren we eigenlijk alleen nog maar iets uit den mond van een oulen inlander, dien Allard na jaren op het eiland terugvindt. Wat in 't eerste deel van den roman een conflict was en als zodanig zelfs vrij scherp belijnd; de vraag naar de bestemming van den zoon, 't verflauwt bij den voortgang en er blijft niets van over. En daar-tegenover doemen nieuwe lijnen op, waarvan 't begin evenmin als het einde precies te bepalen valt. Tal van nieuwe personen ontmoet men, zonder dat men eigenlijk weet wie ze zijn en ze zijn ook weer weg, zonder dat men hun weggaan heeft opgemerkt (vooral in 't tweede deel van den roman is dat het geval). De feiten, de actieve momenten dus uit het verhaal, staan vaak geheel los van elkaar; de lezer ziet ze niet ontstaan en mist hun afwikkeling; ze zijn als de plekken blauw in de wolken over dat, wat ze verbindt hangt het waas der spiegelende beschouwing. En die beschouwing zelf, vaak over bijkomstigheden, is soms zoo breed, dat ze bladzijden lang de aandacht geheel afvoert van de situatie van het oogenblik.

In dit alles is iets geheel anders, dan men van Augusta de Wit gewoont is. Het klare, eenvoudige, transparante van „Orpheus in de derra“ is weg, complicatie heeft de simpelheid verdrongen. Zelfs is de taal een andere dan die we uit vroegere boeken kennen, minder gewoon, meer gestyleerd. „De avonturen...“ is een totaal ander boek dan het overige werk van deze Schrijfter. 't is als hebben de jaren, die haar van het vorige boek scheiden, een algeheele metamorphose teweeg gebracht.

Maar — al is het boek dan anders, daarom is het literair nog niet minder. Hier overweegt duidelijk het element der dichterlijke verbeelding, dat te voren door den strak gehouden draad van

een verhaal werd ingeperkt. De roman is eigenlijk een samenvoeging van fijn-omsponnen moment-schilderingen en de lichtschakeeringen zijn veel meer ver-gezien kleurbeelden dan naar de werkelijkheid gegrepen verhoudingen. Een breede, grondige studie moet aan 'dit boek zijn voorafgegaan, studie over en van muziek en op den grondslag van deze voorbereiding is het geheel opgetrokken, maar verdroemd, fantastisch vervormd, breed uitgesluisd in plaats van naar vaste lijnen gebouwd. Het feitelijke, waarmee 't boek begon, doezelt weg in het visionaire van 't motief: hoe een kind van artistieke aanleg een kunstenaar wordt en dat spiegelende, dat niet-concreet griphare is de hoofdzaak van het boek.

Nu is het ook weer niet zoo, dat deze levige roman niets substantieels heeft. Integendeel, er zijn tal van zon-overgoten bladzijden in, waar de kleinste bijzonderheden in vol en werkelijk licht staan. En Allard is volstrekt ook niet een abstractie, maar wel wezenlijk een levend mensch met moeilijkheden en teleurstellingen, zooged als vreugden en genietingen. Alleen de structuur van den roman is anders, misschien moet ik zeggen meer modern-expressionistisch. En dat maakt, dat men het boek ook met geheel andersoortige gewaarwordingen leest dan „Orpheus...“ of „De Godin die wacht“.

Overziet men dit alles, dan is er inderdaad reden tot de vraag: welk verband is er nu tusschen dit zoo andersoortige boek en het geheele oeuvre der Schrijfter.

Ter beantwoording van die vraag kan men vooreerst wijzen op het feit, dat deze roman zooged als de vorige, waarmee Augusta de Wit onze literatuur heeft verrijkt, een boek is over Indië, gedragen ook weer door diezelfde liefde, tot en bewondering voor het land, dat het land is van haar droomen. De natuurbeschrijvingen zijn van eenzelfde lyrische kracht, de teekening van menschen en toestanden geeft het beeld van een onveranderde sympathie voor de belangen, die Augusta de Wit immer heeft bepleit.

Maar er is, dunkt mij, ook nog een tweede relatie. Voor mijn besef is dit boek de samenvatting van alles, wat de Schrijfter in haar vorige geschriften over Indië heeft neergelegd. Het lijkt mij in een zeer verdoozelden vorm en met zooveel omkleeding, dat herkenning bijna uitgesloten is, de eigen zielsgeschiedenis van de Schrijfter. Haar vroeger, blijde jeugd in Indië, haar heimwee, straks als ze ver weg, in Europa, wordt opgevoerd, haar vinden van Indië, als ze na volbrachten studietijd terugkeert, haar optikend kunstenaarschap, als de wensch van haar hart is vervuld — 't loopt alles in ieder geval merkwaardig parallel met dat wat van dezen Allard wordt verhaald.

Literair staat dan ook dit boek heel hoog, ge-

POPULAIR-WETENSCHAPPELIJKE SCHETSEN

Iets over het beeld van Jezus in de moderne literatuur

door

W. M. LE COINTRE.

XXVII.

Waar wij de ons-gestelde maan, met deze artikelen-reeks, zoo ongemerkt, in het breeder uitwerken van de stof, reeds ver overschreden hebben, zal ik hier verder niet, dan een schematisch overzicht kunnen geven van wat voorts in deze materie nog van belang gewacht moet worden. Hoe onaangenaam eenzijdig het zijn mag, dat deze reeks daardoor een onevenwichtig karakter krijgt, waar nu de zaken maar ten deele naar hun belang ter sprake komen kunnen, den belang-stellenden lezers zal het, bopeljk, anderszids niet onaangenaam zijn te vernemen, dat deze studie, meer compleet uitgewerkt, binnenkort in boekvorm zal verschijnen, waardoor dan het tekort, dat hier nu ontstaat, noge worden vergoed.

Met het ter sprake brengen van de Russische literatuur, hebben wij het „romantisch“ Jezus-beeld nog niet, naar ons bedoelen, afgehandeld, wij wilden ook een type leg. van eigen romanoliteratuur naar voren brengen, waartoe wij U wilden laten zien het beeld, dat Frederik van Keden van Jezus heeft geteekend, zij het, dat de trekken daarvan, in den ontwikkelings-gang van zijn leven, sterk zijn gewijzigd¹⁾.

Ook de Christelijke romanliteratuur moet hier met een enkel woord ter sprake gebracht, zij het ook, dat onze Christen-literatoren, juist door hun gebondenheid aan het Evangelie, zich uitteraard wischen voor de teekening van een Jezus-beeld van eigen makelij. Maar, de centrale betekenis van Jezus Christus voor het leven, de kracht van de gemeenschap met Hem in het moeizaam bestaan, die moet toch in hun werken voorbaat worden. Naar mijn inzicht kan niet gezegd worden, dat wij, wat dit aangaat, met de gaven onzer Christelijke auteurs worden rijk gemaakt. Misschien geeft Wilma, in dit opzicht, nog het meeste eigene en bevredigende. Telkens weer wordt men teleurgesteld, als men een z.g. Christelijken, vaak veelgeprezen roman lezen maatsal aantelt. Laat mij een voorbeeld noemen, naar aanleiding van veel-belovende persberichten, verwacht ik nogal wat van het onlangs-veraalde werk van Sir Philip Gibbs, in het oorspronkelijke getiteld: „Unchanging Quest“, maar door de bewerking van De

J. Veldkamp hier geïmporteerd als „Het Kruis in de Branding“²⁾. Van de overige qualiteiten van dit boek wil ik niets miszeggen (het maakt de oorlogssfeer, aan 't front en thuis in de oorlogvoerende landen, heel goed voelbaar), maar van de kracht van het kruis wordt heel weinig bespeurd en de persoon van Jezus Christus wordt er pijnlijk in gemist. Wij willen het Christelijke er ook niet graag maar „opgelegd“ zien, doch hier moet men er bepaald naar zoeken. De branding van dien vreeselijken tijd hooren wij wel, maar van het kruis in die branding zien wij niet veel.

Dat is toch de prachtige kans, die onze Christen-romanschrijvers hebben, om, tegenover al die verwrongen Jezus-beelden der moderne romantiek, te laten leven, in de lotgevallen hunner helden, de heerlijke betekenis van de gemeenschap met den Christus der Schriften: hoe weinig bloedwarm wordt er vanuit die gemeenschap, over Hem geschreven. Dat is toch, wat we bovenal in het leven van Christenmenschen willen zien, ook waar dat leven op papier gezet wordt.

Ook aan het epos zouden wij een plaats willen ruimen, zij het, dat het epos zich heel weinig met den persoon van Jezus heeft beziggehouden. Zeer merkwaardig is, in dit verband, het werk van den Zwitserschen dichter Joseph Viktor Widmann (1842—1911), het lyrisch-didaktisch epos: „Der Heilige und die Tiere“ (1905), waarin Jezus' verzoeking in de woestijn episch wordt beschreven: Satan tracht hier Jezus te verleiden zich te ontfemen, niet over de menschen maar over de arme, van de menschen geplande diert.

Een bredere plaats zal moeten worden ingeruimd voor het moderne drama, waaruit het beeld van Jezus ons herhaaldelijk tegentreedt. Natuurlijk laten wij rusten alle drama, waarin de persoon van onzen Heiland zelf voor het voetlicht wordt gebracht, gelijk dat max. in jong-Vlaamsch-Katholieken kring den laatste tijd een en andermaal geschiedde; ik noem b.v. „Het Gesling van onze Heer“, pastiespel in zes tafereelen door Paul de Mont³⁾ en „Christus-Koning“, Bijbelsch toneelspel in vijf tafereelen door Aug. Benoet, pr.⁴⁾. Zelfs, waar men gepoogd heeft alle fantasie uit te sluiten door het strakke volgen van het Evangelisch gegeven, moeten wij, zonder eenig nader beding, naar het mij voorkomt, een dergelijke reconstructie van het beeld van onzen Heiland, zonder meer, ten krachtigste verwerpen. Uitteraard is men, zoodoende, in de bovengenoemde kringen, ten eenenmale geheel te gester trouw: dit feit bewijst temeer het groot verschil in

mentaliteit tusschen hen en ons, een verschil, dat een diepen achtergrond heeft, waarop wij thans niet nader in kunnen gaan, maar waarheen wij toch niet de enkele woord graag wijzen willen.

Naast deze Roomsche-Katholieke, dramatische Jezus-beeldingen, willen wij toch ook nog wijzen op het groote dramatische gedicht van den tooneelspeler Karl Weiser, onder den hoofdtitel: „Jezus“, in vier deelen: I. Herodes de Groote, II. De Dooper, III. De Heiland, IV. Jezus' Lijden. Naar hij in zijn nawoord op het laatste deel schrijft, heeft hem de gedachte gedreven, dat, waar de Katholieken hun Oberammergau-Passiespelen hebben, het tijd werd, dat ook de Protestanten hun Jezus-weergave kregen. Als zodanig dient dit werk zich dan ook aan, waarin hij zich vrijwel aan het Evangelisch gegeven heeft gehouden. Voor zoover mij bekend is, heeft het weinig ingang gevonden, waar het ver bleef beneden de verwachting en heeft hij nooit zijn ideaal bereikt: de opvoering ervan, waarvan hij toch zooveel verwachtte⁵⁾.

Bij het dramatische Jezus-beeld zouden wij dan voorts, ook hier een keus doende, willen handelen van Henrik Ibsen's „Kaiser und Galilaer“, door den schrijfer zelf zijn hoofdwerk genoemd, waarin hij zijn positieve levensbeschouwing ontwikkelt en zich aanhangert betoont van het geloof van den modernen tijd: de hoop op een „denke rijk“, dat Heidensche schoonheid en Christelijke levensdiepte vereenigen, staat en kerk in een hooger gegeven overklimmen zal⁶⁾.

Daarbij dan moet zeker genoemd Björnsteren Björnson's: „Boven menselijke Kracht“, waarin het ons vooral te doen is om de figuur van den predikant Adolf Sang, een man van het „alles of niets“, die volkomen ernst maakt met zijn Christendom, iemand, die men een verleggenwoordiger van het oer-Christendom zou kunnen noemen. Hij wil tenslotte meer doen, dan Christus ooit gedaan heeft, die altijd nog geloof vroeg bij Zijn wonderen: deze Sang meent zijn ziek-vrouw wel te kunnen genezen, als zij slaapt, alleen door zijn gebed. De uitkomst leert, dat wat hij wilde, „Boven menselijke kracht“⁷⁾.

Ook het werk van den gevierden Gerhart Hauptmann mag hier niet buiten beschouwing blijven, hoe arm het tenslotte ook bleek zal aan positieve gegevens, waarbij n.m. zijn „Tramendichtung“, „Hanneles Himmel-fahrt“, dat veel omstreken werk, onze aandacht vragen moet, niet zijn, zooals K. Schilder het uitdrukt, „zoete Jezus-van-weldadigheid, de Jezus van de bruidegomsvrugt“. Tegenover alle overtreven waardeering spe-

ijk al het waarde is deering, d tekenis n wat van 1 worden ka romanliter kunnen n

Er is tu dan eigen, van God 4 Hun leven wurden gel ijk, en de verschilt s algemeen 1 Scheppe, allen alge to richten vernem en scheppling, plan, van

Maar in egen plan met vijf of ieder drage deling told

Zoo kon den individ gebou d

den naast hij tot die

Om tot 1 beelen, daa De groote best doet.

Zes heeft schep te Gods omv kelen de b maar ook : Gods huil hersechpi van het m van ieder

Deze of mwerkt or is de trank

De sch langrijkste der, te mi

ciaal van het oorde niet van

by in zij en Werke

Wij hebbl voorstellin rechvaard sprake“⁸⁾.

Ten slot Strindb ling“, een 64-levende geloofs be

berg hee den Chris keld Jezu ken, het

de Christ de noodk golven. E

van Stri alle strev blijft tens roddelijk

Ten slot worden v ons van onderwerp groep ge

Wat Ec te constaf kan toch

Schilder material dacht“⁹⁾

in dezen G. K. Ch

Wat De door een taangen z

en Karl 6 van den z

in zijn Jahrbund

Van de gewond 1 alleen va

Kriegslyr

man is eigenlijk
sonnen moment
ringen zijn veel
naar de werke
en breede, groe
in voorafgegaan
p den grondslag
geheel opgetrok
vervormd, breed
lijnen gebouwd
zon, doezelt wig
oe een kind van
r wordt en dat
bare is de hooft

dat deze lijve
Integendeel, er
den in, waar de
werkelijk licht
ik niet een al
levend mensche
zen, zo goed als
te structuur van
met ik zeggen
dat maakt, dat
ondersoortige ge
eus..." of "He

is er inderdaad
d is er nu in
en het geheele

g kan men voor
roman zo goed
a de Wit onze
e is over Indië
e liefde tot en
het land is van
vingen zijn van
ening van men
van een onv
ren, die Augusta

og een tweede
boek de samen
er in haar vorige
gelegd. Het licht
i en met zooveel
uitgesloten is
Schrifstater. Haar
heimwee, straks
opgevoerd, haar
brachten studie
stenaarschap, als
ruid — vloopt
parallel met dat
haarf.

heel hoog, ge

verschil, dat een
thans niet nader
vij toch met dit

ramatische Jezus
g wijzen op het
oneelspeeler Karl
i, in vier deelen:
I. De Heiland,
nawoord op het
edachte gedreven,
mergauer Passie
ig dient dit werk
vrijwel aan het
Voor zoover mij
vonden, waar het
heeft hij nooit
van, waarvan hij

n wij dan voorts,
ndelen kan Hen
door den schijn
rin hij zijn positie
i zich aanhangen
nen tijd: de hoop
s schoonheid ont
tant en kerk in
s).

Björnsterne
kracht", waarin
er van den pri
"alles of niets",
stendom, iemand,
het oor Christus
lotte meer doen,
altijd nog geloof
ment zijn ziek
zij slaapt, alleen
at wat hij wild

erhart Haupt
ving blijven, het
sotiers gegeven,
anneles Himmel
nandacht vragen
uitdrukt, "zoete
de bruidsgoma
waardering spe

lijk al het werk van deze Schrifstater literair van
waarde is. En wat aangaat de vraag der waar
deering, die we altijd naast die der literaire be
teekenis moeten stellen, ook hier geldt, geloof ik,
wat van geheel Augusta de Wit's oeuvre gezegd
worden kan: 'tis van het weinige in de moderne
romanliteratuur, dat we zonder bezwaar ter lezing
kunnen aanbevelen.

C. T.

OPVOEDING EN ONDERWIJS.

Individuele Opvoeding.

III.

Er is tusschen de menschen onderling meer gelijk
dan eigen. Alle menschen zijn naar hetzelfde beeld
van God geschapen en dus in den grond dezelfde.
Hun leven verloopt in hoofdzaak op gelijke manier. Ze
worden geboren, groeien, werken, lichamelijk en geeste
lijk, en sterven. De taak die ze te volbrengen hebben,
verschilt slechts in bijzaken. Er is voor allen een
algemeen levensdoel, de verheerlijking van God hun
Schepper, den Onderhouder des levens. Er zijn voor
allen algemeene levenswetten. Ieder hunner heeft zich
te richten naar de bepaalde redelijk-zedelijke levens
normen van God gegeven. Hij stelt eenheid in Zijn
schepping, eenheid in het menschedom, eenheid van
plan, van doel.

Maar in die eenheid zet God ieder mensch op zijn
eigen plaats, den een met tien talenten, den ander
met vijf of met twee, ja soms met één talent, al naar
wieer dragen kan. En tot allen komt de last: Doet han
delling totdat Ik kom.

Zoo komen we na de omschrijving van de taak van
den individu: God lief te hebben met geheel het hart,
geheel de ziel, geheel het verstand, met alle macht en
den naaste gelijk zich zelf — tot de wijze waarop
hij tot die taak wordt voorbereid.

Om tot het volbrengen van dien individueelen last te
beiden, daartoe moet onder meer de opvoeding dienen.
De groote vraag is daarbij altijd weer, hoe ze dit het
best doet.

Ze heeft daarbij tweeërlei, dat altijd samengaat, toch
schoep te onderscheiden. De vorming van den mensch
Gods omvat een dubbele taak. Ze moet helpen ontwik
kelen de innerlijke gaven door God in het kind gelegd,
maar ook aan het kind bekend maken de groote werken
Gods buiten het kind, in het rijk van schepping en
heerschappij, van natuur en genade, in de geschiedenis
van het menschedom en in de werking van het geweten
van ieder mensch groepsbaar.

Deze opvoeding, die van buiten af op den mensch
inwerkt om van binnen uit den groei te bevorderen,
is de taak van het gezin.

De school mag helpen, het huisgezin is de be
langrijkste factor. Onder de leiding van Vader en Moeder,
te midden van zijn broers en zusters heeft de in

staal van dit werk, zijn wij het van harte eens met
het oordeel van Dr. K. F. Proost, die men zeker
niet van bevooroordeeld zijn zal kunnen betichten, als
hij, in zijn inleiding „Gerhart Hauptmann, zijn Leven
en Werken", bij de bespreking van dit drama, zegt:
„Wij hebben hier allermint te doen met symbolische
voorstellingen, waarin Gods wereldbestuur wordt ge
rechtvaardigd. Van Christelijke mystiek is dus geen
sprake" ¹).

Tenslotte wilden wij ook nog verwijzen naar August
Strindberg, wel genoemd „de stem der vertwijfel
ing", een vertwijfeling, waarboven deze moeizaam en
fellevende mensch nooit uitgekomen is, waar hij de
geloofsbeetbaarheid niet heeft gevonden, maar ook Strind
berg heeft in dat alles gekend zijn worsteling met
den Christus, al is, zeker bij hem, een bepaald ontwik
kelde Jezus-beeld niet aanwijsbaar. In één zijner stuk
ken, het bekende „Een Droomspel" (1901), treedt ook
de Christus op, bij het vergaan van een schip, op
de noodkreet der bemanning, aanschrijdend over de
golven. De volstrekt pessimistische levensbeschouwing
van Strindberg vindt hierin m.n. hare uitdrukking:
„Ick streven naar geluk en waarheid is hopeloos, er
blijft tenslotte als het hoogste, alleen maar over: het
godelijk erbarment met deze droeve wereld" ²).

Tenslotte zal een breede plaats ingeruimd moeten
worden voor de moderne poëzie, waarin Jezus' naam
ons van alle kanten tegenklinkt. Zoo ergens bij dit
onderwerp, dan kan er bij dit onderdeel maar een
strep gedaan worden.

Wat Frankrijk aangaat: al is er ook een opleving
te constateeren in Protestantischen kring, in het algemeen
kan toch gezegd, dat de religieuze kunst (naar K.
Schiller opmerkt ³), „zich het meeste leent als bewijs
materiaal voor het „groeien" van de „katholieke ge
dachte". Dezelfde sterk romaniserende tendenzen zijn
in dezen tijd in Engeland aanwijsbaar (denk b.v. aan
G. K. Chesterton).

Wat Duitschland betreft: m.n. in de 19e eeuw is
daar een nieuw kerkelijk Christus-lied gezongen door
mensen als Albert Knapp, Philipp Spitta, Julius Sturm
en Karl Gerok (ook onder ons wel bekend). Een indruk
van den rijkdom van deze poëzie geeft Friedrich Nippold
in zijn „Das deutsche Christlied des neunzehnten
Jahrhunderts" ⁴).

Van de oorlogs-poëzie in de landen, waar de krijg
gewoed heeft, ben ik slecht op de hoogte. Ik noem
alleen van Otto Herpel: „Die Frömmigkeit der deutschen
Kriegslyrik" waarin het begrip „vroomheid" wel heel

dividuele wijze van opvoeding in het intiemst denk
bare sociale milieu plaats. Ze is feitelijk door niets
te vervangen. In een gesticht mag de voeding beter
zijn, de kleding netter, de verzorging geregelder, de
oorlog leerde dat de kinderen er minder tiereen dan
in het gezin. Het hospitalisme, het kwijnen der kin
deren bij gestichtsverpleging, bij uiterlijk zooveel betere
omstandigheden dan in den schoot van de familie,
is een der droeve herinneringen uit den jongsten
oorlog. Zal de betere groei in het gezin niet liggen
aan de koesterende liefde, waarmee het kind omringd
is, zoodat individueele opvoeding er feitelijk de hoofd
zaak is en dan wel zoo, dat alle ruimte gelaten wordt
aan de vrije handelingen van het kind zelf? Deze toch
nemen in het gezinsleven vrij wat breeder plaats in
dan de onderwijzing en de vermaning, dan het luisteren
naar wat vader en moeder zeggen.

Hier ontloopt zich ook de kiem van het afhanke
lijkheidsgevoel — een der sociaal-individuele aandrin
gen — van het ontzag voor het gezin, van de gehoor
zaamheid, die voor de individueele opvoeding tot de
religieuze-sociale bestemming van het kind van onschat
bare beteekenis zijn. Daarom moeten we welbewust altijd
voor front maken tegen het moderne streven, dat de
gezinnen ontwricht, en steeds er aan werkt, ze te
inactiveren. Wie het wel meent met het kind moet
werken aan de verheffing van het gezinsleven, en aan
de verzuiming, niet aan de inkrimping van Zijn taak.

Met de beteekenis van het huisgezin en met wat
het doet, moet de school rekenen. Ze moet er van uit
gaan. Ze beschouwe zich steeds als noodzakelijke en
verdienelijke aanvulling en behoude haar bescheiden
plaats n.l. die van onderwijs-richting. Ze geve alleen
wat aan de huislijke opvoeding onthrekt. Met voeding
en kleding heeft ze zich niet in te laten. De lichame
lijke verzorging moet ze tot een minimum beperken,
geen uitbreiding naar inkrimping zij de lens. Zij behoort
in hoofdzaak te werken aan de helderheid en verrijking
van het verstand, en daarnaast secundair of occasioneel
aan de verrijking van het gevoel, aan de versterking van
den wil door het aanleeren der vaardigheden van lezen,
schrijven, rekenen, zingen, teekenen, enz.

Bij de verrijking van het verstand moet de school
wortelen in het maatschappelijk leven van haar tijd
en van haar omgeving. Ook om aldas de vrucht van
het werken en groeien der voorgeslachten — een so
ciale vrucht levens — aan den individu te bieden.
In het belang van maatschappij en eenling beide moet
de school de cultuurwaarden van kennen en kunnen
overdragen, en daartoe is een element van „drill" enz.
op zijn tijd gewenscht. Om den schat van kennis te
bewaren is er geen ander vermogen dan het gelu
gen, dat put uit wat in schrift en steen en ijzer
uit het verleden tot ons kwam en daarin deponeert
wat overgeleverd moet worden.

De getuigenissen der eeuwen uit haar monumenten
te doen verstaan is mede de arbeid van het onderwijs.
Huis en school samen richt zich zoo in, dat de ver
worven schat een schat des harten zij.

ruim wordt opgeval, maar, waarin toch ook de Chris
tus-figuur een plaats krijgt: Christus, zelf de Lijder
voor anderen, naar wien daarom in veel gedichten
als 'n groot voorbeeld verwezen wordt; Christus, die ook
menigmaal wordt voorgesteld als dwalend over de slag
velden, 't zij de gewonden troostend en de zielen der
gevallenen tot zich nemend, 't zij weemend en kermend,
omdat zijn lijden vergeefs schijnt geweest te zijn.
Christus tenslotte door andere dichters ook als hun
godelijk Redder en Troost aangebeden in de eeuwe
van den tijd" ⁵).

Voor wat den laatsten tijd aangaat kan voorts ver
wezen naar de bloemlezing van den dichter Karl Rött
ger: „Die moderne Jesus-Dichtung", voorzien van een
breede, goed-oriënteerende inleiding ⁶).

Wat de merkwaardige gestalte van Rainer Maria
Rilke betreft: het oordeel van K. Schiller over dezen
„fijne lyricus", n.l. dat „zijn religieuze ontroering meer
erotisch dan waarachtig godsdienstig blijkt te wezen" ⁷),
vindt een indirecte bevestiging in wat de zoo juist
aangehaalde dichter Röttger zegt in de inleiding tot zijn
bloemlezing: „bij Rilke is de Jesus-Dichtung zeldzaam",
waarbij het ook opmerking verdient, dat Rilke zelf zijn
medewerking aan Röttger's boek geweigerd heeft (zeer
juist gezien, naar het ons voorkomt), zoodat Röttger,
om toch iets van Rilke te kunnen laten hooren, er zijn
toevlucht toe nemen moest, een van diens gedichten
in zijn inleiding te verwerken: hij citeert dan het Geth
seman-gedicht: „Der Ollbaumgarten".

Dan, bij de keus, die hier, in 't algemeen, zal moeten
gedaan, mogen wij niet vergeten, dat er heel wat over
Jezus gedicht is, wat in klare toespreek staat met
het beeld van den Christus der Schriften, zooals ook
m.n. daar geschiedt, waar erotische trekken worden in
gedragen in het beeld, dat men zich van Jezus vormt,
waarbij voor ons land en onzen tijd verwozen kan
naar Dr. H. W. Ph. E. van den Bergh van Eysinga.
Nader kunt ge van deze dingen kennis nemen door lezing
van Schiller's rijk-gedocumenteerd artikel „Eros of
Christus" ⁸).

Als voorbeeld van één, die van Jezus heel iets
anders maakt, dan het Evangelie Hem ons toont, noem
ik u onzen dichter P. C. Boutens, voor wien Jezus
een louter passieve, bijna zei ik, passie-looze duider
is (zie b.v. het slot van zijn „Christus in verhoor").
Het kan geen zin hebben veel van dergelijke poëzie
te citeeren. Uiteraard laten wij hier rusten de regel
recht Christus-scheldende poëzie, als van Johan
Andreas Der Mouw (Adwaita), in zijn

Aldus verrijkt moet er door den mensch op de natuur
worden ingewerkt om de cultuur omhoog te voeren.
Er moeten nieuwe wegen worden gebaad om nieuwe
velden te beploegen en in cultuur te brengen.

Doch dit is niet de taak van het kind of van de
school.

Om verschillende redenen kunnen we daarom van de
lagere school geen arbeidsschool maken, zoo als de
moderne paedagogen Dewey, Kerschensteiner o.s. wil
len. Hun princip, dat de voornaamste aandringen in
zoo goed als alle menschen het sociale instinct naast
den drang tot bezigheid zijn en dat daarop opvoeding
en onderwijs zoo goed als geheel dienen te steunen,
kunnen we niet aanvaarden.

De oorspronkelijke harmonie in de werking van den
sensus divinitatis, den zin voor het goddelijke, van de
individuele naast de sociale hieldrang is verstoord.
Tengevolge van de zonde overwoekert het egoïsme de
andere gevoelens. De liefde tot zich zelf wordt haat
tegen God en den naaste. Door opvoeding van den
van nature verdorven mensch worden geen goede ver
houdingen verkregen. En hoovendien is de mensch niet
enkel motorisch, centrifugaal, productief aangelegd. Hij
heeft ook centripetaal, sensorisch, receptief.

He is made for listening too. Het jonge kind is
„vrager" vooral. Dewey mag beweren, dat het kind
den ontwikkelingsgang van het menschedom moet volgen,
hierin dat het met de handen arbeidend zich omhoog
werkt, ook geestelijk, de Christen gelooft, dat het mensche
dom meer gezegend word door te luisteren naar profet
en priester, dan door zich te beroemen op den bouw
van het Babel zijner handen.

Deze gedachte ontwikkelen we D.V. een volgenden
keer verder.

STRIKWERUA.

PERSCHOUW.

Niebergall over de Schrift, en over de „midden-menschen".

Dr. J. Douma, die eerst in Gron. Kb. geschreven heeft
over wat Niebergall opmerkt over het Oude Testament,
vervolgt thans, steeds nog onder het opschrift „Eigen
willige Prediking", in dit blad zijn kritisch overzicht
van Niebergall's „verklaring" van het Nieuwe Tes
tament. Omdat onderstaande schets van de afteekening
der positie, voor vele onzer lezers zeer duidelijk zal
zijn, neem ik ze hier over:

Welbewust noemt hij tegenover de leer der inspi
ratie, der goddelijke ingeving van de Schrift positie.
Volgens het geloof in de inspiratie, zoo zegt hij
niet onjuist, draagt de Schrift een absoluut ka
rakter. God spreekt er in tot de menscheid, eens
voor goed. Spreekt daarin voor alle tijden Zijn ge
dachten en Zijn wil uit over wereld en leven, tijd en
eeuwigheid. Daartegenover legt hij den nadruk op de
relativiteit der Schrift. Zij is in den loop der
tijden ontstaan, en staat volgens hem als literair pro

„Brahman" ¹), waarvan Seerp Anema spreekt als van
een „testimonium uit de heil" ²).

Het lijkt mij ook niet gewenscht veel te laten hooren
van de wel-waardig kranke uitingen van hyper-verdwaas
den, de allermodernisten, zooals b.v. Roel Houwink,
die in zijn bundeltje: „Christus' ommekeer in het
Westen", een buitengewoon-profaan Jezus-beeld teeken
de (Hij laat daar o.m. Jezus met de vrouwen naar
den dansvloer gaan, sigaretten rooken, etc.). Ik meen
met dit ééne voorbeeld, ter kenschetsing van dat soort
werk, gevoelig te kunnen volstaan.

¹ Zie daarvoor de pag. 161/7 in Schilder's „Bij Dichters
en Schriftgeleerden", uit het artikel „De Boeddhistische Christus".

² 2 dln. Gebr. Zomer en Keuning's Uitgeverij, Wag
ningen. (Inleiding gedateerd '28).

³ 1926, Uitgever Jos. Vermaat, Langesteunstraat, Kortrijk
(Opgedragen aan Wier Moens).

⁴ Oudeburg, Karel Smis, 1925.

⁵ Leipzig, Druck und Verlag von Philipp Reclam jun.
(de nr. 4791/4), 1906.

⁶ Zie: Henrik Ibsen, Sämtliche Werke, Volksausgabe, Drit
ter Band, S. Fischer, Verlag, Berlin, 1917, pg. 141—438. Ver
gelijk over dit werk: „Ibsen's Drama's", door R. C. Boer,
Haarlem 1925, II. D. Tjeenk Willink en Zoon, pg. 138/68. Wat
het „Derde Rijk" aangaat, zie nader de studie „Om het Der
de Rijk" door J. B. Moerkerk Meindert Boogaard Jan., Rot
terdam, 1906.

⁷ Een spel in twee deelen, uit het Noorsch, door Marg.
Meyboom, met een inleiding van L. S. en een portret van den
Schröyer, Tweede herziene druk, Uitg. Wereldbibliotheek, Am
sterdam.

⁸ Schilder's art. „Wij wilden Jezus wel zien", pg. 284.
Het werk van Dr. Proost (Uitg. van J. Ploegmans, Zeist, 1924)
pg. 84.

⁹ Zie: Dr. K. F. Proost: August Strindberg, Zijn Leven en
Werken (Uitg. J. Ploegmans, Zeist, 1922), pg. 179/90.

¹⁰ A.w. pg. 289/9.

¹¹ Leipzig, Verlag von Ernst Wandersche, 1903.

¹² Zoo Dirk M. J. P. Ch. Breebaart in zijn bespreking van
dit werk in „Elcheit", 72ste Jaargang, Mei 1918, pg. 274/80
(dit citaat pg. 279).

¹³ Mit sechs Kunstbeilagen, Leopold Klotz Verlag, Gotha,
1927.

¹⁴ A.w. pg. 287, vergelijk ook zijn artikel „Eros of Christus",
in Christelijk Letterkundige Studien, Deel II (Uitg. Mij. „Hol
land", A'dam 1936) pg. 157.

¹⁵ A.w. pg. 130—218.

¹⁶ Deel I, Amsterdam, W. Versluys, 1919. Zie b.v. pg.
75, 170.

¹⁷ Zie zijne „Moderne Kunst en Ontaarding", Uitgave van
J. H. Kok te Kampen, 1925, pg. 161/2.